

Klaipėdos vitražai

B. Bružo vitražai Vakarų Lietuvoje

Pasidairykime po ypatingą dailininko Broniaus Bružo kūrybos pasaulį, išsiskleidusį spalvoto stiklo vitražuose. Jie pasklido plačiai po Lietuvą ir toliau. Jo vitražų esama ir Klaipėdoje, Palangoje, Nidoje, Juodkrantėje, Kretingos rajone.

Birutė SKAISGIRIENĖ

Su profesoriumi B. Bružu buvome susitikę ankstyvą pavasarį pirmojo karantino metu prie Vilniaus dailės akademijos senųjų rūmų Maironio gatvėje. Abu slėpėmės po kaukėmis, laikėmės saugaus atstumo, tačiau bendravime jokio atstumo nepajutau – pokalbis buvo nuoširdus ir paprastas. B. Bružas papasakojo apie tuo metu kuriamą vitražą Ignalinos bažnyčioje, o aš – apie savo užmojų suskaitmeninti jo ir kitų menininkų vitražus Vakarų Lietuvoje. Apie savo ketinimus profesoriui buvau užsiminusi telefonu dar prieš mūsų susitikimą, todėl į jį jis atėjo nešinas dokumentų segtuvu. B. Bružas patikėjo man savo Klaipėdos krašte kurtų vitražų nuotraukų aplanką, prašydamas kada nors jį sugrąžinti. Šis nuotraukų segtuvas buvo didelė pagalba, kuriant virtualų architektūrinės dailės žemėlapij (<http://www.biblioteka.lt/freskos/>). Dailininko archyve pavyko surasti visų jo sukurtų vitražų nuotraukas ir pakako medžiagos, kad būtų galima detalizuoti jų metrikas. Segtuve buvo ir

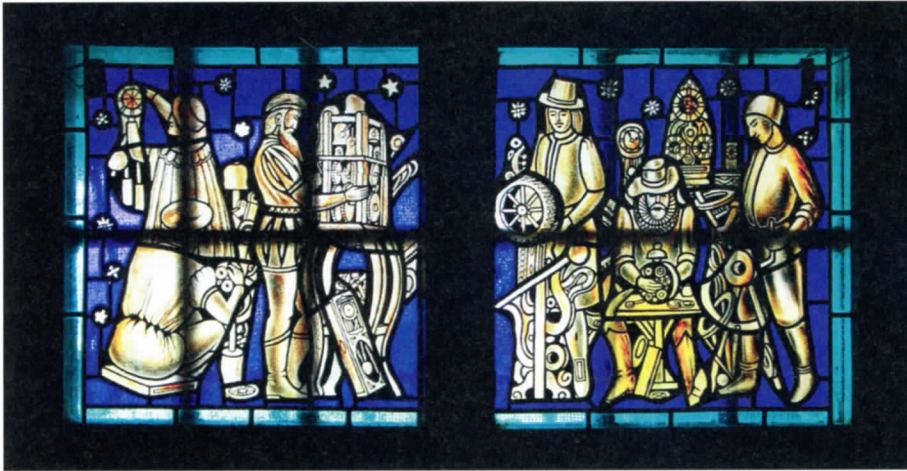
B. Bružo sukurti vitražai (1984) puošia Klaipėdos laikrodžių muziejų.

sunaikintų vitražų nuotraukos bei tikslūs jų aprašai. Nuotraukas nuskenavau ir po pus-

mečio segtuvą grąžinau profesoriui. Vitražų sukūrimo detalėmis tuomet nepasidomėjau,

ų istorijos (5)

etuvoje

Laikrodžių muziejaus rūsyje, edukacinėje erdvėje.

nes dar nežinojau, kad jų istorijos mane taip užvaldys. Vitražų tyrinėjimą pradėjau gerokai vėliau, rašydama straipsnių ciklą „Klaipėdos vitražų istorijos“.

Tapybos stiklu meistras

Dailininkas vitražininkas B. Bružas yra sukūręs vitražus daugiau kaip 60-iai višumeninių, sakralinių ir privačių pastatų

interjerų Lietuvoje ir užsienyje. Klasikiniai plonastikliai B. Bružo vitražai puošia liginines, ambasadas, muziejus, mokyklas, bibliotekas, teatrus, bažnyčias ir kitas įstaigas. Jų esama Čikagoje, Bostone, Helsinkyje, Varšuvoje, Kamčiatkoje.

B. Bružo kūryboje dominuoja teminiai epinio pobūdžio vitražai, sudėtingos daugiafigūrės kompozicijos ir prabangi, pastato architektūrą ir laikmetį atitinkanti ornamentika. Išskirtinis B. Bružo kūrybos bruožas – meistrystė tapyti stiklu ir ant stiklo.

Kurdamas vitražus, dailininkas dažniausiai naudoja griežtą simetrinę kompoziciją, išlaikydamas pusiausvyrą tarp vitražo ornamentikos ir figūrų bei heraldikos elementų. Dažnas B. Bružo vitražas primena prabangų viduramžių manuskriptą, kuriame harmoningai susilieja ornamentika ir figūratyvumas, ryškiai juntama spalvos sodrumo ir šviesumo gradacija, dėmesys smulkioms, švino oksidu išstapytoms detalėms.

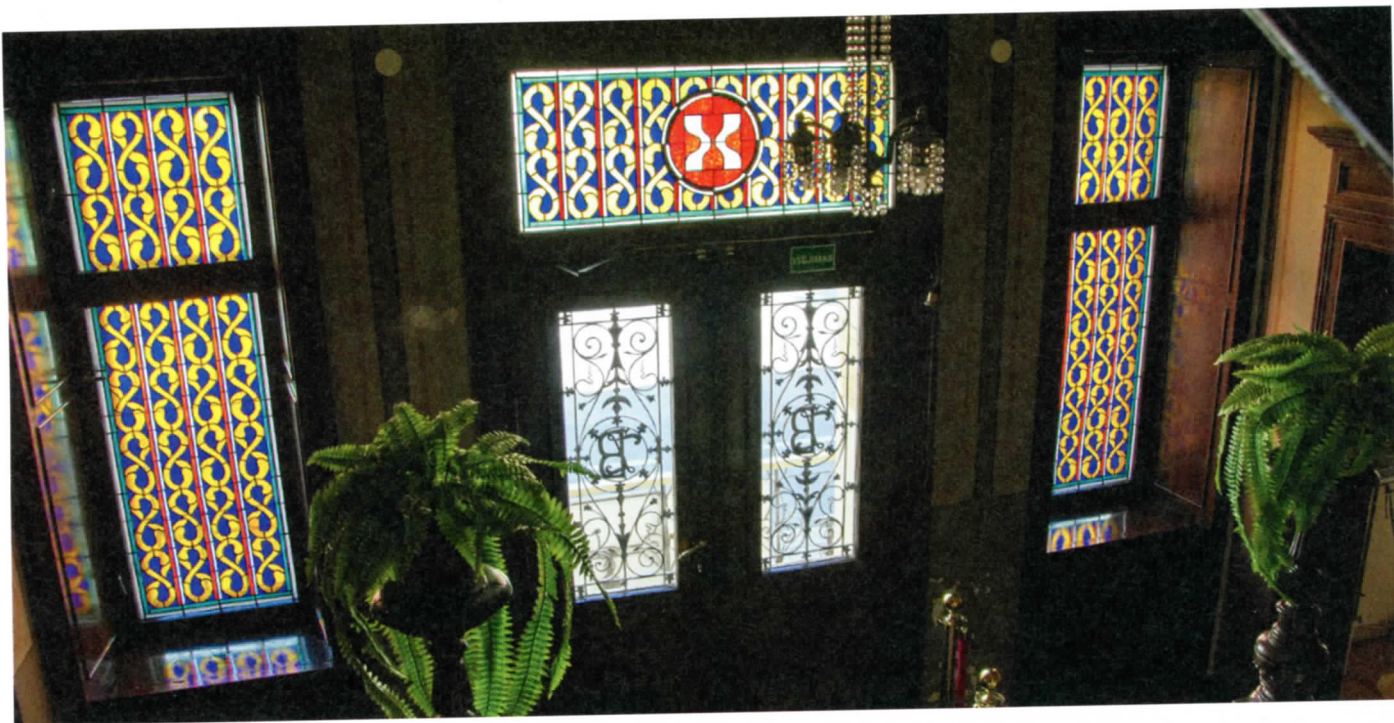
Menininko sukurtuose vitražuose atspindi svarbios Lietuvos istorijos datos ir įvykiai, meno, mokslo ir kultūros reiškiniai, įamžinti žymūs Lietuvos žmonės ir literatūros herojai, vaizdžiai atspindėta gamtos mokslų raida, svarbiausi Lietuvos mokslo vystymosi etapai. Vitražų ornamentuose sėkmingai įkomponuoti ženklai, simboliai, sentencijos.

„B. Bružas sugrąžino į šiuolaikinį lietuvių vitražą klasikinę komponavimo tradiciją, naujai transformuodamas viduramžių vitražų tektoninę ornamentinę dvasią bei renesanso linijinę perspektyvą, šviesa ir šešėliai kuriamą daiktų apimties, erdvės įspūdį. B. Bružas sukūrė savo individualų stilių, kuris retrospekcijos aliuizijomis priartėja prie postmodernizmo nuostatų“, – apie B. Bružo kūrybą knygoje „Dailė architektūroje“ rašė Algimantas Mačiulis.

Ruošdama tekstą apie B. Bružo kūrybą Vakarų Lietuvoje, vėl kreipiausi į profesorių. Jis papasakojo ne vieną smagią istoriją.

Pajūryje ne visi išliko

Graži kūrybinė draugystė B. Bružą siejo su palangiškiu architektu Leonu Laimučiu Mardosu. Šio kūrybinio tandemo rezultatas – puikūs dekoratyviniai plono stiklo vitražai Palangos centre, Vytauto gatvėje veikusioje kavinėje „Sodžius“ ir buvusiam „Litimpex“ banke. ►

B. Bružo vitražai Klaipėdos laikrodžių muzijuje.

◀ Šiuose kūriniuose išryškėjo stiprus grafiškas B. Bružo vitražų pradas – kruopštus piešinys švino oksidu. Deja, privačių bankų griūties neatlaikė „Litimpex“, konkurencija numarino ir kavinę „Sodžius“. Užsidarius šioms įstaigoms, nežinia kur buvo pradanginti ir vitražai.

Gerokai vėliau, 2013 m., spalvotą, ryškią rozetę lange ir išpūdingą altorinį vitražą su šv. Motiejaus atvaizdu B. Bružas sukūrė L. L. Mardoso suprojektuotoje Kūlupėnų (Kretingos r.) Šv. Motiejaus bažnyčioje. Šia bažnyčia ir sodrių spalvų B. Bružo vitražu labai džiaugiasi parapijiečiai ir klebonas Mindaugas Nausėda.

Nidoje 1975 m. B. Bružas sukūrė vitražą „Jūratė“ architekto Algimanto Zavišos suprojektuotuose poilsio namuose (Pamario g. 3). Deja, nieko nežinau apie šio vitražo likimą, nes niekaip nepavyksta susisiekti su naujaisiais pastato šeimininkais.

Juodkrantėje B. Bružas sukūrė du vitražus: natiurmortinių vitražų ciklą „Gintaro“ poilsio namuose (Kalno g. 12) ir Liudvikui Rėzai skirtą devynių vitražų ciklą Juodkrantės miniatiūrų muziejuje. „Gintaro“ poilsio namuose vitražas yra išlikęs, o muziejaus vitražas, deja, ne. Išliko tik kelios nuotraukos ir smagi šio vitražo sukūrimo istorija, kurią papasakojo jo kūrėjas.

Miniatiūrų muziejus 1976–1989 m. veikė Juodkrantės bažnyčios patalpose.

B. Bružo sukurtas vitražų ciklas tikrai yra ne uždanga nuo judrios gatvės, o reikšminga laikrodžių muziejaus ekspozicijos dalis.

1989 m. pastatą grąžinus tikintiesiems ir čia įkurdinus Šv. Pranciškaus Asyžiečio

bažnyčią, vitražas buvo išmontuotas ir tolesnis jo likimas nežinomas. „Kitaip ir negalėjo būti, – mano B. Bružas. – Rėza negalėjo būti išsaugotas – bažnyčia atiteko katalikams, o Rėza juk pasaulietis, aureolės jam neužlipinsi.“ Rėzai teko užleisti vietą kitam vitražui. „Nėra to Rėzos, tai nėra, ką jau čia bepadarysi, bet gal kas iš mačiusiųjų tą vitražą dar prisimena, kad 160 cm ūgio Rėza avėjo 45 dydžio batus“, – šypsojosi profesorius B. Bružas ir papasakojo smagią istoriją.

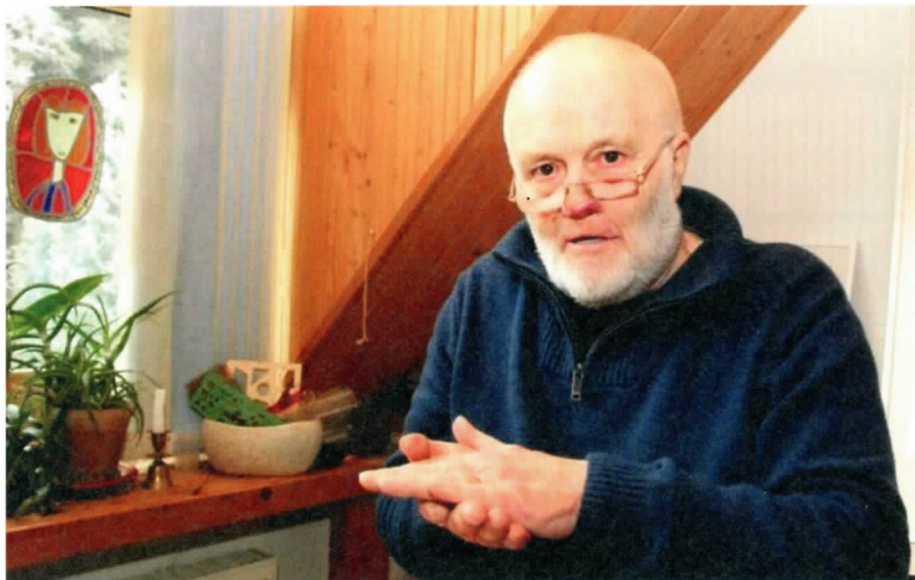
Dekoratyviniai plono stiklo B. Bružo vitražai Palangoje veikusioje kavinėje „Sodžius“ (1990) ir buvusiam

Proporcijos klaida

„Dėl vitražo Juodkrantės miniatiūrų muziejuje jau viskas buvo suderėta, beliko išmatuoti langų angas ir imtis vitražo gamybos. Taip ir padarėme: nuvažiuo-
me į Juodkrantę, giminaičio padedamas išmatavau du langus, o trečiojo nusprendėme nebematuoti – kam? Argi negalima pasitikėti precizišku vokiečių architektų planavimu? Bažnyčią 1885 m. suprojektavo žymus vokiečių architektas Friedrichas Augustas Stüleris. Viskas turėtų būti tikslu ir identiška. Trečiasis langas turėjo būti toks pat kaip kiti du, o, pasirodo, ne!

Vitražas Vilniuje buvo jau pagamintas, o, atvažiavus į Juodkrantės miniatiūrų muziejų jo montuoti, paaiškėjo, kad lango anga, kurioje turėjo tilpti vitražinis L.Rėzos atvaizdas, buvo 15 cm mažesnė. Ką daryti? Laiko buvo likę visai nedaug – artėjo muziejaus atidarymas, buvo laukiama garbingų svečių iš Centro Komiteto ir paties A.Sniečkaus. Kartu ir vitražo priėmimo komisijos. Perdaryti nebegalima – nebuvo laiko. Neliko nieko kito, kaip tik sutrumpinti Rėzos figūrą. 15 cm sutrumpinus profesoriaus liemenį, Rėzos ūgis sumažėjo iki 160 centimetrų, o batai taip ir liko 45 dydžio“, – juokėsi B.Bružas.

Vitražo kūrėjas nerimavo, ar kas iš garbingų svečių pastebės tokią proporcijos klaidą. Bet jaudinosi be reikalo, atidarymas praėjo sklandžiai. Nei A.Sniečkus, nei meno taryba pastabų neturėjo, ir kūrėjas ramiau atsikvėpė. Tik praėjus kuriam laikui

Dailininkas vitražininkas B.Bružas yra sukūręs vitražus daugiau kaip 60-iai visuomeninių, sakralinių ir privačių pastatų interjerų Lietuvoje ir užsienyje. Arūno Švelnos nuotr.

vienas iš svečių B.Bružo paklausė: „O kodėl tokie dideli Rėzos batai?“ „Tai nors vienas pastebėjo, kad dėl proporcijų tame vitraže kažkas ne taip“, – linksmai istoriją užbaigė B.Bružas.

Uostamiestyje – tik du

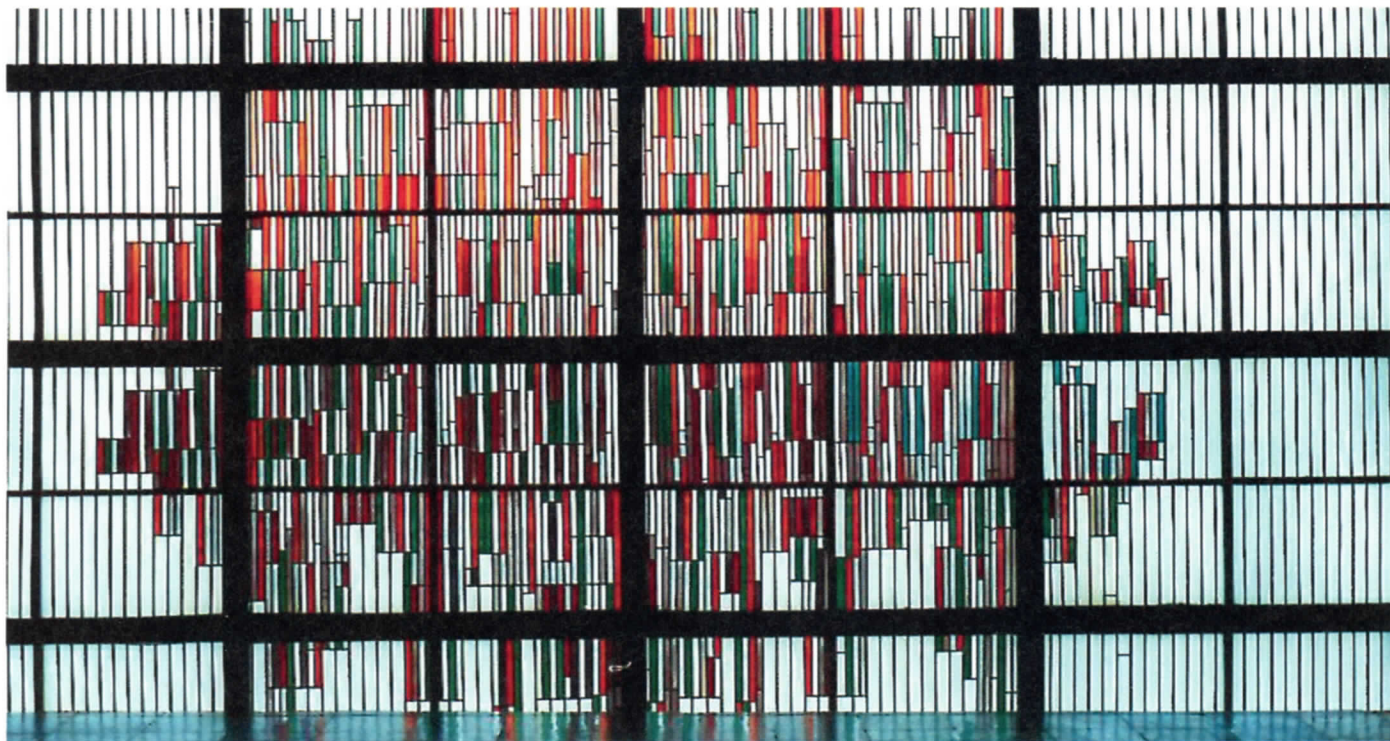
Vyresniosios kartos klaipe diečiai dar prisimena du įspūdingo grožio ir dydžio vitražus buvusioje Lietuvos medienos apdirbimo įmonėje „Klaipėdos mediena“ (Liepų g. 68). ▶

„Litimpex“ banke (1994), įjems užsidarius, dingo be pėdsakų.

VIZITINĖ KORTELĖ

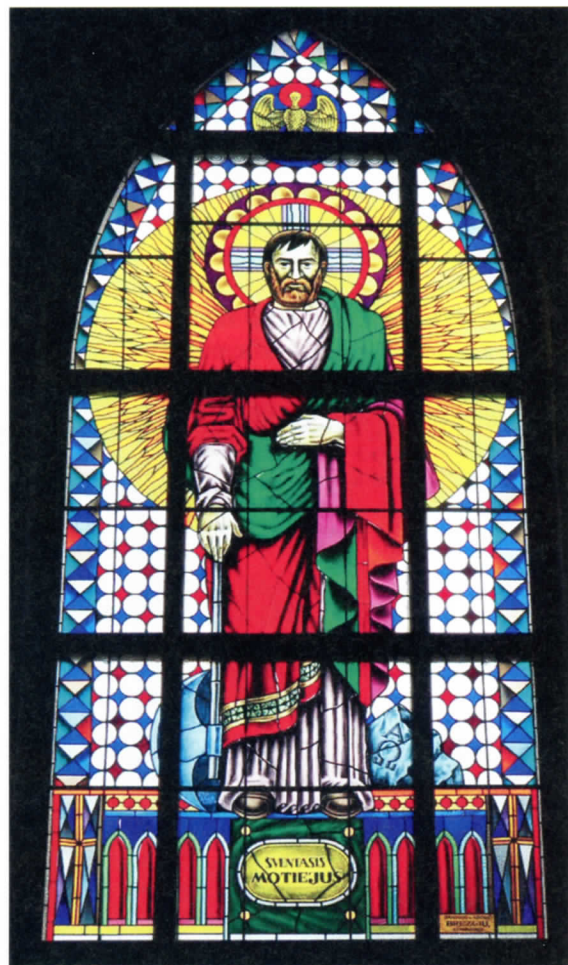
Bronius Bružas gimė 1941 m. Rokiškyje, gyvena Vilniuje.
1967 m. baigė Lietuvos dailės institutą (dabar Vilniaus dailės akademija).
1969–1985 m. dirbo Vilniaus dailės kombinato Apipavidalinimo skyriaus meno vadovu.
1985–1997 m. dirbo vyriausiuoju dailininku Skulptūros ir monumentaliosios dailės studijoje Vilniuje.
Nuo 1966 m. dalyvauja parodose Lietuvoje ir užsienyje – Suomijoje, Lenkijoje, Japonijoje, Čekijoje, Austrijoje.
1990–2010 m. dėstė Vilniaus dailės akademijoje. Profesorius.
Svarbesni kūriniai: vitražas „Lietuvos medicinos istorija“ (Raudonojo Kryžiaus ligoninė, Vilnius, 1974), vitražas Lietuvos mokslų akademijos bibliotekoje (Vilnius, 1979), heraldiniai peizažiniai vitražai knygyne „Draugystė“ (Vilnius, 1981–1982), dekoratyvinių figūrinių vitražų ciklas Jaunimo teatre (Vilnius, 1982), 8 vitražų ciklas Molėtų observatorijoje (Molėtai, 1984), vitražai Lietuvos kultūros ministerijoje (Vilnius, 1985), vitražas A.Puškinos muziejuje (Vilnius, 1986), vitražai Taikomosios dailės muziejuje (Vilnius, 1987), 5 vitražų ciklas Žvejų poilsio namuose Kamčiatkoje (Petropavlovskas, 1990), 8 vitražų ciklas Švč. Trejybės bažnyčioje (Panevėžys, 1991), siužetinių dekoratyvinių vitražų ciklas Šv. Jurgio bažnyčioje (Varšuva, 1993–2001), siužetiniai vitražai Kotryniečių vienuolyno koplyčioje (Kaunas, 1999), vitražai Vatikano, Didžiosios Britanijos, Ukrainos ambasadose (Vilnius, 1988–1996).

B. Bružo dekoratyvinis vitražas (1975) buvusiam Klaipėdos medienos medžiagų kombinate. Sunaikintas.

L. Rėzai skirtas B. Bružo devynių vitražų ciklas (1976) Juodkrantėje neišliko. Fragmentas. Algimanto Jarukaičio ir Broniaus Bružo archyvo nuotr.

B. Bružo altorinis vitražas su šv. Motiejaus atvaizdu (2013) Kūlpėnų Šv. Motiejaus bažnyčioje. Saugomas.

◀ Posėdžių salės stiklo sieną – vitražą „Baltija“ (1974–1975) iš storo luitinio spalvoto stiklo sukūrė Algimantas Stoškus (architektai Petras Lapė ir Feliksas Sakalauskas), o griežtų geometrinių formų dekoratyvinį plono spalvoto stiklo vitražą kitame įmonės pastate – B. Bružas (architektas P. Lapė). Abu vitražai, puikiai derėję modernioje pastato architektūroje, deja, buvo sunaikinti.

Klaipėdoje atradau tik du išlikusius B. Bružo vitražus. Vienas jų – ramių spalvų dekoratyvinis vitražas, atkartojantis pinučių motyvą, yra Lietuvos nacionalinio dailės muziejaus Prano Domšaičio galerijoje. Šį vitražą B. Bružas juokaudamas pavadino *fi-ranka* (užuolaida). Ir jis yra teišus – vitražas galerijos laiptinėje iš tiesų atlieka uždangos funkciją: užstoja neišvaizdžią mūro sieną. „Ką kita nelabai galėjau pasiūlyti, vitražas neturėjo užgožti muziejaus ekspozicijos, – sakė vitražininkas. – Be to, taip pageidavo tuomečiai Lietuvos dailės muziejaus vadovai Romualdas Budrys ir Pranas Gudynas, o su valdžia visada tenka skaitytis.“

Kitas išlikęs B. Bružo kūrinys – septynių dalių vitražų ciklas Klaipėdos laikrodžių muziejuje.

Muziejaus languose

Trumpai apie Laikrodžių muziejaus įkūrimą Liepų gatvės 12-ajame name.

1820 m. šiame sklype pagal nežinomo architekto projektą pirklys ir pramonininkas Johanas Simpsonas pasistatė nedidelę užmiesčio vilą. 1855 m. namas atiteko naujam šeiminkui – medicinos daktarui Johanui Augustui Mutray. Čia jis gyveno iki 1872 m. 1913 m. pastatas atiteko Johanui Hirschbergeriui. Naujasis savininkas namą rekonstravo: fasadą iš gatvės pusės papuošė keturiomis kolonomis ir klasicistinėmis skulptūromis, simbolizuojančiomis prekybą ir amatus. 1931 m. namą ir sklypą nupirko Lietuvos vyriausybė ir įsteigė „Žemės banką“. 1939 m. per vokiečių aneksiją bankas buvo uždarytas. Po karo, 1945 m., pastate įsikūrė Klaipėdos pionierių ir moksleivių namai. 1979 m. pastatas buvo perduotas Lietuvos nacionaliniam dailės muziejui. Jame 1984 m. buvo atidarytas Laikrodžių muziejus.

Pastatą vėl teko restauruoti ir pritaikyti muziejaus reikmėms. Restauracijos

darbams vadovavo architektas Vaidotas Guogis, muziejaus dizaino koncepciją parengė dizaineris Romualdas Martinkus, o interjero architektūra buvo patikėta vilniečiui architektui Arvedui Kybrancui (beje, keistas sutapimas, šiame pastate 1931–1939 m. veikusio Žemės ūkio banko vicedirektoriaus pavardė – irgi Kybrancas).

Muziejaus langus pagal tuo metu madinę visuomeninių pastatų interjero kūrimo tradiciją buvo nuspręsta išdabinti vitražais. A. Kybrancas pasikvietė vieną geriausių Lietuvos vitražo meistrų B. Bružą.

Mažiausiai patenkintas

„Vitražai bažnyčioje buvo kuriami dėl to, kad uždengtų langus, tegu bobutės į maldaknygę žiūri, o ne varnas pro langą gano. Lygiai tą patį galėčiau pasakyti ir apie Laikrodžių muziejaus vitražus. Mažiausiai jais esu patenkintas. Kažkokia nesėkmė man su ta Klaipėda. Vitražai „per aštrūs“, fonas per tamsus. Astronominiai ir laikrodžių mechanizmai nupiešti labai intensyviame fone. Buvau sukūręs ne vieną vitražų eskizą, bet architektas A. Kybrancas išsirinko būtent tą variantą, kuris mažiausiai patiko man pačiam. Jis turėjo savo nuomonę, savo viziją, o ir kietą charakterį, tad nuginčyti jį nebuvo lengva. Bandžiau įtikinti, kad nereikia tokių tamsių vitražų laiptinėje, juk amžinai nedeginsi elektros ar žvakių, užtamsinęs laiptus gali ir galvą nusišukti, ir kapeikų saujoje neįžiūrėti. Bet architektas buvo atkaklus, puikiame klasicistinio stiliaus Laikrodžių muziejaus pastate jis norėjo kontrasto.“

Bandžiau įtikinti ir meno tarybą bei jos pirmininką Albertą Purlį, kad nepatvirtintų to projekto ir leistų pakeisti spalvinį sprendimą, bet architekto nuomonei prieštaraujančių nebuvo, o susilaukusių – tik du. Juolab kad meno taryboje buvo ir pats architektas A. Kybrancas.

Ir ką darysi, nebuvo kur dėtis. Visi užsakymai buvo vykdomi per „Dailės“ kombinatą, kūrėjas buvo tik užsakovo valios vykdytojas, tai nelabai kas į jo norus atsižvelgdavo. Neįvertinau, kad šviesaus atminimo architektas A. Kybrancas yra toks Ciceronas. Įtaigia ir argumentuota kalba jis įtikino tarybos narius, kad rinktis reikia būtent tokį sprendimą.

Viskas tuose vitražuose teisinga, tik atvirksčiai: fonas turėjo būti šviesesnis, o piešinys – tamsus. Ir realistiniu piešiniu, matyt, nelabai pataikiau. Vitražas sukurtas 1984-aisiais. Tuo metu jau vyravo visai kitos vitražų mados, buvo juntamas ryškus posūkis į abstrakciją. O čia Bružas visai iškrito iš to meto mados konteksto ir sukūrė tokius realistinius vitražo piešinius. Tiesiog *sarmata*“, – nusijuokė dailininkas.

Itin griežtas sau

Šviesą vitražai iš tiesų šiek tiek blokuoja, bet jie harmoningai įsilieja į visą Laikrodžių muziejaus ekspoziciją ir tampa organiškai jos dalimi. Vitražuose per smulkiausias detales papasakota astronomijos ir astrologijos istorija, pavaizduoti laiko matavimo mechanizmai, žvaigždynai ir Zodiako ženklai, dangaus kūnus ir žvaigždėlapius tyrinėjantys viduramžių ir naujųjų laikų mokslininkai.

Dar du B. Bružo vitražai yra Laikrodžių muziejaus rūsyje, kur šiuo metu įkurta muziejaus edukacinė erdvė. Šiais vitražais B. Bružas yra patenkintas: „Ten viskas gerai – puikiai sutvarkytas apšvietimas, gražus, šiek tiek abstrahuotas vitražo piešinys.“

Kaip matyti iš pasakojimo, profesorius B. Bružas yra labai griežtas sau ir perdėtai savikritiškas. „Jo toks bruožas – vis save peikti“, – patvirtino B. Bružo sutuoktinė grafikė Joana Danute Plikionytė. Jis nemėgsta liaupsų, apdovanojimų, skambių vardų ir regalijų – jis tiesiog nori dirbti savo darbą. Turbūt todėl B. Bružas atsisakė jam siūlomo Rokiškio garbės piliečio vardo ir nesutiko būti nominuojamas Nacionalinei kultūros ir meno premijai – esą nėra už ką.

Taiigi verta apsilankyti Klaipėdos laikrodžių muziejuje. Net jei atrodo, kad jau ten būta ir viskas matyta. Unikali muziejaus ekspozicija ir saulės laikrodžių parkas kiekvieną kartą atsiveria naujai. Ir verta įdėmiau įsižiūrėti į vitražus. B. Bružo sukurtas vitražų ciklas tikrai yra ne uždanga nuo judrios gatvės, o reikšminga muziejaus ekspozicijos dalis.

Vitražus taip pat galima apžiūrėti Klaipėdos miesto savivaldybės I. Kanto viešosios bibliotekos sukurtame virtualiame freskų ir vitražų žemėlapyje <http://www.biblioteka.lt/freskos/vitrazai/>.